

F. ONOPHRII
PANVINII ERE-
MITÆ AVGVSTI-
NIANI.

DE TRIVMPHO
COMMENTARIVS.

PARISIIS,

Apud Ægidium Gorbinum, sub insigne Spei,
è regione Collegij Cameracensis.

M. D. LXXV.

THE NEWBERRY
LIBRARY

Case

F

39

.326

1575f

Amplissimo viro Philippo Lenun-
curio in sanctiori concilio regi
à consiliis, Leodegarius à
Quercu, s. P. D.

R

*Egificis epulis structores vilia miscent
Fercula, mutatis sedulo synthesibus.*

*Nec possunt aliter molli seruire palato,
Quod rerum gratas sœcivit habere vices.*

Ergo tibi heroi tanto tantillum opus istud

Dum sacro, ut indignum ne tere, neve crema:

Nam facio ut nectens grauibus leuiora, iuuetur

Mens, quia nil reficit nos nisi sit varium.

Bene vale, idque diu.

F. O N O P H R I I P A -
 N V I N I I E R E M I T Æ
 Augustiniani, De triumpho
 commentarius.

DE triumpho, eiusque pompa scripturus primum ab eius verbi significatione scribendi initium sumam; triumphi igitur etymologiam non omnes vna ratione veteres exponunt scriptores; Nam M. Varro libro v. de lingua Latina à Baccho triumphis inuentore tractum nomen putat, cui triumphantis cognomen fuit; milites enim cū imperatore victores redeuntes per Urbem in Capitolium eunti duci io triumphe clamitabant; quod nomen à Θεῖα μὲν, Græca voce, Liberi patris cognomine deriuatum est. Nam Bacchus quum post victoriam Indicam primus triūpharet, milites eius ficorum foliis, quæ Θεῖα dicuntur, vultus cooperuerunt clamitantes io thriabe Bacche, io thriambe Bacche;

DE VTROQUE

vnde Baccho cognomen inditū *ῥεῖαυλος*, hoc est, triumphans. Sic milites Romani Io triumphæ Græcam in Latinam vocem vertentes dicebant. Itaque Livijs libro xlv. ait. Milites laureati triumphum nomine cient. Verba autem Varronis sunt hæc: Sic triumphare appellatum, quod cum imperatore milites redeūtes clamitant per Urbem in Capitolium eunti io triumphæ io, idque à *ῥεῖαυλος* Græco Liberi patris cognomento potest dictum esse. Tranquillus autem ideo existimat dici triumphū, quod qui triumpharet, triplici iudicio honoraretur; Primo enim Exercitus de triumpho decernendo duci iudicabat, Secundo Senatus; Tertio Populus. Alij triumphum nomen Græcum esse putant, quod enim *ῥεῖαυλος* appellant Græci, Latini aspiratione ex prima in nouissimam syllabam translata, & b. in p. mutata triumphum dixerūt. Erat autem triūphus inter omnes honores; qui à S. P. Q. R. dari solebant, eximius. Pompa scilicet solemnissima, quam is, qui auspicijs suis hostibus prælio deuictis in Urbem cum incolumi exercitu redibat, Senatus primum decreto, post etiam iussu Populi consequebatur. Triumphum autem primus omnium post homines natos India debellata apud Græcos (vt dixi) Bacchus Thebanus Iouis, & Semeles filius instituit, qui & Liber pater dictus est. vt Solum cap. 53. scriptum reliquit. Quis autē apud Romanos primus triumphum egerit, parum

Alia rad
nominis
Triumphis

Tertia
opinio

Triumphus
fuit honoris
vniuersi.

Definitio
Triumphis

Quis primus
post homines
natos
Triumphus fecit

inter scriptores conuenit. Dionysius enim lib. 2. Plutarchus in Romulo, & Messalla Romulū huius instituti auctore fuisse scribunt. Qui etiā illud tradunt, ab aliis quibusdam L. Tarquinio Prisco regi hoc tribui, quos Florus, & Eutropius libro 1. sequuti sunt, & fortasse etiam Liuius qui nullius regij triūphi meminit, nisi eius quem L. Tarquinius Priscus de Sabinis egit. Quam tamen controuersiam dirimit in Romulo Plutarchus, qui Priscum quidē primum fuisse putat, qui curulem in Vrbe triumphum inuexerit, sed qui triumphādi morem instituerit, Romulum. Is enim Acrone Cæninensium Rege interfecto, Cænina, Antēnis, & Crustumero Sabinorum oppidis captis, pedibus triūphauit, non curru, vt Dionysius tradit. Quare Plutarchus Dionysium ipsum merito reprehendit, qui Romulum curru Vrbe ingressum in triumpho scripserit, cum tamen minimē Romulus, sed aut Priscus, aut, vt alij tradiderunt, Poplicola consul primus Vrbe curru triumphi causa inuectus sit. Triumphorum

*Triumphorum
duo
genera,*

*Primi quibus
subponi so-*

portio duo genera fuerunt. Vnus maior, qui præcipue Triumphus; Alter minor, quæ Ouatio appellata est. Ex triumphis maioribus Alij Terrestres, Alij Nauales. Ex terrestribus Alij in Vrbe, Alij in mōte Albano acti. Hi verò cuiusmodi, quive primi, & quo anno, aut qua causa instituti fuerint, ac quid inter Triumphum, & Ouationem interfuerit, sigillatim pauld post

DE VIROQUE

demonstrabo. Quum autem triumphi honos omnium maximus stante Republica omnibusque communis semper fuerit; ea euersa imperatoribus tantum dari cœpit; atque pro triumpho triumphalia ornamenta ab Augusto Cæsare Populi Romani ducibus ob res bello præclare gestas decerni cœpta sunt. Quæ cuiusmodi fuerint, suo loco exponam; antè omnia autem de Triumpho maiore, qui præcipuè triumphus dicebatur, differamus. Illud igitur in primis animaduersione dignum, diuersam triumphorum rationem fuisse. Nam re ab exiguis exorta initiis, tenues principio, exilesque triumphi fuere, deinde paulatim crescète Populi Romani ditione, ac potestate ingentes, & opulentissimi fieri cœperunt. Ex gentium enim, & populorum deuictorum conditione vel tenuiores, vel sumptuosiores fiebant. Itaque quum primis illis temporibus exigua oppida in dedicationem Populi Romani venirent, debiles erāt, postea verò quum integræ Prouinciæ, & Regna à Populo Rom. subacta sunt, sumptuosissimi fieri cœperunt. quod his verbis docet Dionysius libro 2. Vrbe Cænina capta arma tradi iussit, acceptisque pueris obsidibus, quos voluit, in Antemnates vertitur, palantesque eos, & dispersos ad prædam inopinato superuentu capit, eodémque modo de his, quo de prioribus decernens exercitum domum reduxit; spolia etiã adducens bello capta, Deis que prædæ primitias

consecrans, ac multa simul faciens sacrificia, vltimus autem ipse post pompam ibat purpurea veste amictus, comamque lauro coronatus, & vt dignitatem regiam seruaret, curru quadriuego inuectus: Alia verò equestres, pedestresque copiae sequebatur egregie instructæ. Deos laudantes patriis carminibus, ac ducem suum extemporalibus versibus extollentes. Ex Vrbe verò cuncti eis obuiam prodire cum vxoribus, & liberis ex vtraque viæ parte simul, & ob victoriam gaudentes, & omnem præferentes comitatem. Vtquè Urbem inierunt, crateribus occurrunt vino plenis, mensisque omnium generum cibus refertis, expositis ipsis apud illustres familias, vt paratæ essent volentibus. Victoriosa igitur, & trophæaphora pompa, & immolatio, quam Romani triumphum vocant, prima à Romulo instituta talis fuit. Ætate autem nostra sumptuosissima, & insolens, & ad ostentationem potius diuitiarum, quàm ad virtutis existimationem decantata omnem prorsus formam exuit priscae tenuitatis. Post pompam autem, & sacrificium Romulus templum in Capitolio Ioui Feretrio extruxit &c. Ceterum, vt Plutarchus scribit, eum, qui triumphabat Urbem ingredi pedibus primo mos fuit captiuus præcedentibus, & exercitu subsequente, vt fecit Romulus. Mox Tullus Hostilius equo vectus de Albanis, Fidenatibus, & Sabinis triumphauit. Idem fecit Ancus Martius, quum de

Veientibus, & Sabinis victis triumphum duce-
 ret. Primus quadriga vsus secundo triumpho
 suo, quæ de Etruscis egit L. Tarquinius Priscus,
 vel, vt aliis placet, P. Valerius Poplicola Con-
 sul. Albis equis ad currum iunctis primus trium-
 phauit de Veientibus M. Furius Camillus di-
 ctator. Postea passim triumphalis pompa ita
 aucta est, vt nihil speciosius in vrbe videri pos-
 set. Ego autem, quo ab antiquitatum studiosis
 gratiam aliquam ineam, hic apponere eius ge-
 neris triumphorum quos sumptuosissimos fuisse
 refert Dionysius descriptionem institui, quam ex
 Iosepho, Plutarcho, Appiano, Zonara, & aliis
 plerisque scriptoribus excerptam hac ratione
 concinnaui. Reput. bene gesta, egregia victoria
 parata, & rebus triumpho dignis actis, Populi
 Rom. dux statim à militibus Imperator appel-
 latus, fasces laureatos per cursores in Urbem
 mittebat. Quum vero ipse incolumi cum exer-
 citu domum reuersus esset, Senatus ei intra ædē
 Bellonæ, extra Urbem, in Campo Martio daba-
 tur, vbi quæ gesserat exponere, debitumque
 triumphum petere posset; nemini enim trium-
 phaturo Urbem ingredi ante triumphum lice-
 bat. Tum si res ab eo gestæ triumpho dignæ
 Senatui visæ fuissent, à Senatu primo, deinde à
 Populo, quum imperatoris nomen ei confir-
 matum esset, ei decernebatur, vt ei triumphan-
 ti Urbem inire liceret; diesque certa triumpho
 statuebatur. Quod si Imperator, Dictator, aut

TRIVMPHO.

Consul, vel Prætor nõ fuisset, atque ob eã caus-
 sam imperium intra Urbem habere non posset,
 Proconsules enim, & Proprætores intra Urbis
 mœnia cum imperio esse non poterant, tunc,
 quo triumphanti ei cum imperio Urbẽ ingredi
 liceret, lex comitiis curiatis ferebatur de impe-
 rio eius ducis intra Urbem per diem, vel dies
 triumphandi habendo: nam neque priuatis trium-
 phare licebat; qua lege lata, dieque triumpho
 decreto, imperator triumphali habitu amictus,
 armillis sumptis, laurea redimitus, & rimum
 lauri dextra tenens, milites ad concionem con-
 uocabat. Vbi militibus, & publicè, & priuatim
 laudatis pecuniam donabat, & ornamenta, vt
 armillas, torques, hastas puras, id est sine ferro,
 coronas aliis aureas, aliis argenteas, expressio in
 his & nomine, & hominis præclarè gestis. Nam
 qui murum primus conscenderat, aut oppidum
 expugnauerat, ei corona muralis, & obsidiona-
 lis dabatur; qui classe vicerat, corona rostrata
 donabatur: qui vero ciuem in prælio, obsidio-
 ne, aliouè periculo liberauerat, quum summam
 laudem assequeretur, tum ciuica honorabatur,
 querna corona, cuius honos omnibus argen-
 teis, & aureis præferebatur: qui vero equestri
 pugna vicerat, aliud ei quoddam pugnae eque-
 stris specimen fingebatur, quo ab imperatore
 donaretur. Cui rei cognoscendæ non parum au-
 xilij afferet epigramma L. Sicinij Dentati ex
 Varrone, Plinio, & Valerio Maximo libro iij,

DE VTROQUE

cap. II. formatum, & in antiquis Epigrammatibus Urbis exaratum est ita.

L. SICINIUS. DENTATUS.

TRIB. PL.

CENTIES. VICIES. PRÆLIVS. OCTIES. EX. PROVOCATIONE. VICTOR. XLV. CICTRICIBVS. ADVERSO. CORPORE. INSIGNIS. NVLLA. IN. TERGO. IDEM. SPOLIA. COEPIT. XXXIII. DONATVS. HASTIS. PVRI. IXX. PHALERIS. XXV. TORQVIBVS. III. ET. LXX. ARMILLIS. CLX. CORONIS. XXXV. CIVICIS. XIII. AVREIS. VIII. MVRAL. III. OBSIDIONAL. I. FISCO. ÆRIS. X. CAPTIVIS. XX. IMPERATORES. VIII. IPSIVS. MAXIME. OPERA. TRIVMPHANTES. SECVTVS.

Porro autem hæc dona non viritim, sed cohortibus, & legionibus integris præbebantur. Spoliorum pars inter milites distribuebatur his exceptis, quæ triumpho servabatur. Fuerunt etiam imperatores, qui die triumphis populo Romano epulum, & congiarium dederint, sumptusque ad spectacula publica edenda elargiti fuerint. Quod supererat, vel in armamentarium, aut ærarium deferrebat, aut in fana, porticus, ianos, atria, arcus, & alia publica opera conse-

rebatur. His peractis, imperator currum conscendebat, neque bellicis, neque iis similem, quorum in circensibus usus erat, sed instar turris rotundæ confectum, quemadmodum ex antiquis nummis, & Titi imperatoris arcu Romæ intelligi, & cognosci potest. Interea dum hæc extra Urbem ab imperatore triumphaturo geruntur, Populus Romanus ipso triumpho die candidis vestibus amictus, omnibus circis, & locis circa forum & aliis urbis partibus, per quas triumphans transiturus erat, tabulatis ad hoc ex lignis compositis insidens sese ad spectandum triumphum præparabat, ita ut nemo panè ex infinita illa populi Romani multitudine domi remaneret: qui verò in tabulatis confidere non poterant ob frequentem ad spectandum conuenientem multitudinem, vix cōcesso necessario transitu per varia urbis loca discurrentes, vbi spectandis tantum imperatoribus locus sufficeret, consistebant. Viæ Urbis, & Tempia aperta, fertis vaporibusque suauissimis repleta erant. Ante omnia vniuersus Senatus obuius ibat vsque ad urbis portam duci triumphaturo, ibique paululum operiebatur, donec tēpus triumphandi aduenisset, omniaq; triūphi insignia & ornamenta disponerentur. Tum multitudo ministrorum baculos manibus gestantium ex medio dimouebant turbas, & vias apertas, ac sine impedimēto plebis præstabant. Hinc pompæ initium vel à porta Ca-

DE VTROQUE

pena, quæ triumphis vehendis commoda erat, vel ab ea, qua triumphans ingressurus esset, inchoabatur. Primo enim vniuersus Senatus Capitolium versus præibat: post Senatum Tibicines cum tubis classicum resonantibus, fertisque redimiti currus spoliis refertos præcedebant, quibus tabulæ eburneæ, & ære, colossus, signa, ligneæ turres, & captarum urbium, castrorum, montium fluuiorum, paludum, marium, & omnium denique, quæ capta erant simulacra vehebantur, scripturis, imaginibusque adiectis gestorum seriem explicantibus. deinde ferebatur aurum, argentum, & æs partim rude, & graue, partim quibusdam figuris impressum. Post tabulæ, & signa aurea, argentea, ærea, & eburnea videbantur. Gemmarum quoque, purpuræ, cocci, vestium bysinarum, vel auro interstarum ingens copia. Item coronæ, quas virtutis ergo vrbes, aut socij, aut exercitus vrbi parentes, militibus dedissent, aureæ, & argenteæ. vel ex alia materia adducebantur. Sequebantur post hæc pulcherrima, & ornatissima gentium victarum arma multis curribus lata ære, ferroque absterfo, & polito splendentia, atque ita disposita, vt casu maximè sic cecidisse viderentur. Erant autem galeæ, scuta, thoraces, ocreæ Cretenles, peltæ Thraciæ, & Celtæ, pharetræque, equorum frena, enses nudi, & gladij, sagittæ infixæ, arcusque, pila, sarissæ, & cætera eiusmodi missilia, ita vt nec victorum quidem abs-

que metu esset aspectus. Post armorum currus aliquot virorum millia sequebantur, qui in vasis argenteis numismata ferebant aurea, argenteaque. Alij vero crateras argenteas, philas aureas, calicésque ornatissimos, & magnos certo ordine ferebant. Postea alij tibicines aderant, non mite, aut suave, sed bellicum præcinentes. Post hos quinquaginta, aut centum, aut plus, vel minus boues iuxta triumphantis opes cornibus auratis, infulis, & fertis ornati ab adolescentibus popis succinctis ad immolandum ducebantur. Postea sequebantur pueri camilli qui aureas, & argenteas pateras sacrificij causa, deferebant, post, si eo bello capti essent, elephantum adducebantur. Omnes autem triumphorum ministri sericis, purpureisque, & auro in tertextis vestibus inducti erant. Post hæc captorum ducum, ac regum currus, arma, diademata super armis imposita vehantur. deinde hostium reges seu duces cum filiis, fratribus, & sororibus, omnibusque, si qui essent, familiaribus veniebant lacrimantes, casumque captivitatis dolentes. Post hæc multa hostium millia manibus pone tergum reuinctis deducebantur, qui ex omnibus hostium exercitibus captis pulchriores, & elegatiores, vastioréque, & proceriore corpore selecti fuerant, atque ad triumphum exornandum reseruati. Ferebantur etiam aureæ coronæ, quibus Imperatorem ipsum virtutis ergo vrbes in libertatem vindicant, seu so-

DE VTROQUE

ciæ ciuitates donauerant. Sequēbatur deinceps dux ipse, seu populi Romani Imperator, aurato curru à quatuor albis equis vectus, toga purpurea triumphali auro intertexta amictus, in capite lauream, seu auream lapillis, gemmisque ornatam coronam gestās, dextera laurum, sinistra vero eburneum sceptrum tenēs. Imperatoris currum si prætor, vel proprætor fuisset, si consul, vel præconsul, XII. Si dictator, vel Augustus XXIII. Lictores cum fascibus, & securibus laureatis, purpureis vestibus amicti præcedebant. Circum currum vero citharedorum, ac tibicinum turba veniebat, modulis elegantissimis concinnantes: hi succinti, coronisque aureis redimiti, suo quique ordine psallentes, canentisque prodibant. Horum in medio stabat quidam talari veste, fimbriis, ac
 / armillis auro splendidibus amictus, qui gestus varios edebat, hostibusque deuictis insultās, risus vndique ciebat. Postea thuris, & Arabum odorum suffimenta Imperatorem vndique comitabantur. In ipso vero Imperatoris curru pone triumphantē quidam publicus minister vehabatur coronam auream gemmis distinctam supra caput eius tenens, qui à tergo sæpe illud insurrabat, quod refert Tertulianus in apologetico aduersus gentes, **ET RESPICE POST TE, HOMINEM MEMENTO, TE,** memorans, ne illa sælicitate elatus humanæ conditionis obliuisceretur, sed re-

liquæ vitæ cursum præuideret, nec eo honore superbiret. Appensa quoque erat currui nola, & flagellum, quæ innuebant eum in tantas calamitates posse incidere, vt aut flagro cederetur, aut capitis damnaretur. Nam qui ob facinus extremo supplicio afficiebantur, nolas. gestare solebant, nequis inter eundem, contactu illorum, piaculo se obstringeret. Neque tamen Imperator solus eo curru vehebatur, sæpius enim in eodem triumphantis curru adducebantur pueri, virginésque puellæ, vel cognatorum filij, aut nepotes: Ad equorum vero habenas hinc inde cognati iuuenes, vel etiam ipsis insidentes, eos dirigebant, vt in triumpho Augusti Marcellum dextro. Ti. vero Neronem sinistro funali equo infedissee legimus. Si plures vero erant, equis singularibus sequebantur. Post currum ministri primo, & scutiferi, mox legati imperatoris, & tribuni, deinde exercitus omnis sequebatur in legiones, cohortes, cæturias, & manipulos distinctus. Erantque milites omnes lauris sectis redimiti, laurumque manibus ferebant, coronasque, quibus virtutis ergo ab imperatore donati fuerant. hi currum imperatoris triumphantis sequebantur, partim carmina patria salibus, & risu permixta, partim ducis laudes canentes, & quum hoc ordine ita processisset pompa, omnes in Capitolium per forum Romanum ascendebant, vbi Consules, & reliqui magistratus, & vniuersus Senatus im-

DE VTROQUE

peratorem triumphantem expectabant. Quum autem triumphans in forum Romanum venisset, aliquot captiuorum duces in carcerem duci, occidique iubebat, ipseque deinde in Capitolium ire petgebat. Vbi cum ventum esset, antequam sacrificiū inchoaretur, mos erat antiquis tantisper operiri, donec ipsius hostium ducis mortem quispiam nuntiaret, quod postquam factum esse nuntiatum fuisset, tunc taurorum, & aliarum hostiarum immolationes inchoari consuetudo erat. Quibus ritē peractis, donariisque quibusdam dedicatis, quum in porticibus ibi cænatus esset, vesperi tibiis, & fistulis antecedentibus domum redibat, quem reliqui omnes ciues comitati, postea singuli ad propria diuertebantur. Atque hic ferme erat amplissimorum triumphorū ordo, qui vel apparatiores aliquando, vel etiam tenuiores erāt, prout fuerāt gētis, vel regis deuicti opes, & potētia, si em̄ plura spolia bello acquisita fuissent, ea ordine à me relato in triumpho ducebantur, si pauciora, eadem ratione post Senatum ante currum victoris ducis deferebantur exercitu subsequente. Porro autē vno die singulos triumphos agi mos erat. Sed quum aliquando accidisset, vt propter præde, spoliolorum, & gentium victarum multitudinē pompa triumphalis vno die vehi non posset, ea in biduum, vel in triduum diuidebatur, vt factum est triumphis Macedonicis. T. Flamini ex Philippo. L. Pauli ex Perse,

Item

Item Gn. Pompei Magni ex Mithridate. Duos
 Imp. vno curru triumphali vehi, quamquam v-
 na bellum aliquod confecerant, nunquam in-
 ueni: singulis triumphos decerni mos erat. Pri-
 mi omnium Rom. ducum Vespasianus Augu-
 stus, & Titus Cesar Iudaicum triumphum vno
 curru vecti vna egerunt, post quos a sequenti-
 bus imp. id aliquando vsurpatum. Ius autem
 triumphandi non habebat, nisi is magistratus,
 cui lege curiata a populo Rom. imperium per-
 missum erat, cuiusque vnus auspiciis id bellum
 gestum fuisset: hi autem erant Rex, Dictatores,
 Consules, Proconsulibus, Praetores, & Propræ-
 torib⁹, postremo Imperatores, & Cæsares. Mo-
 ris autem erat ab imperatore si consul, aut di-
 ctator non esset triumphum ducturo consules
 invitari ad cœnam, deinde rogari, vt venire su-
 persedeant, ne quis eo die, quo ille triumphau-
 erit, maioris in eodem conuluo esset imperij.
 - Hæc ex Dionysio libro V. in triumpho Po-
 - plicola.
 - Iosepho libro vij. cap. XXIII. de bello
 - Iudaico.
 - Valerio Maximo libro ij. cap. III. de iure
 - triumphij.
 - Et Ioanne Zonara historiarû tomo ij. excerpta
 - collegi,
 - Plutarcho in vita Pauli Æmilij,
 - Appiano Alexandrino in Lybico,
 - Seruio super Virgilium.

DE VTROQUE

De Triumphali pompa sic M. Cic. in L. Pisoné scribit: Dissers de triumpho, quid tandem sit iste currus? quid victi ante currum duces? quid simulachra oppidorum? quid aurum? quid argētum? quid legati in equis & tribuni? quid clamor militum? quid tota illa pompa? quid vehi per urbem? Seruius quoque libro iij. Æneidos super illud, Sola fuga nautas comitatur ouantes: Qui triumphat (inquit) albis equis vehitur quatuor, & Senatu præeunte in Capitolio de tauris sacrificat. Porro autem quum animaduertimus triumphum omnium honorum apud Romanos maximum fuisse, verosimile est, plerosque fuisse imperatores, qui ob leuia prælia triumphos sibi decerni desiderarint, quibus vt occurreretur, lege cautum est, ne quis triumpharet, nisi quinque millia hostiū vna acie cecidisset, non enim numero, sed gloria triumphorum excelsius vrbis futurum decus maiores existimabant. Cæterum ne tam præclara res cupiditate laureæ obliteraretur, legis alterius adiutorio fulta est, quam L. Marius, & M. Cato Tribuni plebis tulerunt. Pœnam enim imperatoribus minati sunt, qui aut hostium occisorum in prælio, aut amissorum ciuium falsum numerum in literis Senatui ausi essent referre. Iubebátque eos, cum primum ad urbem accessissent, apud quæstores urbanos iurare, de vtroque numero vere ab his Senatui esse scriptum. Porro triumpho decernendi Senatus mu-

Quot septimum
millia caesa
vnde ab
his, qui tri-
umpho
vnde

nus erat, ut apud omnes veteres auctores constat, & præsertim Pedianum in Cornelianis: verum & populus Senatus consultum sciebat. In omnibus vero bellis, victis hostibus ius triumphandi semper fuit eius, cuius imperium maius erat, cuiusque auspiciis bellum gestum esset, etsi bello absens fuisset. Nam prætorem, qui & ipse imperium habebat, auspiciis tamen consularibus bellum gerentem, vicisse inuenimus absente, aut etiam ægro consule, ius tamen ob eam victoriam triumphandi consuli potissimum adiudicatum esse: cuius rei exemplum nobis affert Valerius Max. libro iij. cap. iij. de iure triumphandi de Q. Lutatio consule, & Q. Valerio Falcone prætore, qui bello Punico primo, quum circa Siciliam insignem Pœnorum classem deleuisset, consule Lutatio pugnae tempore in lectica claudo iacente, eiusdem tamen rei nomine Lutatio consuli, cuius auspiciis bellum gestum fuisset, triumphum Senatus decreuit. Quæ cum Valerius sibi quoque decerni desideraret, negauit id fieri oportere Lutati, ne in honore triumphati minor potestas maiori æquaretur: atque ita quum Prætor vicisset, triumphauit consul cuius in eo bello auspicia fuissent. Cæterum inter varia triumphandi iura erat & altera lex, quæ iubebat, ut tantum pro aucto imperio, non pro recuperatis, quæ populi Romani fuissent, triumphus decerneretur. Quare Q. Fuluius de Capua recepta, L. Opimio de Fregellanis ad ditionem

DE VTROQUE

compulsis, P. Scipioni ob recuperatas Hispanias, & M. Marcello ob captas Syracusas ius triumphandi ab amplissimo ordine summa obseruandi eius iuris diligentia negatum est: omnes quidem editis operibus magnifici, sed rei petitaë nequaquam compotes. Marcelli etiam, & Scipionis repulsis alia caussa adiuncta, quòd ad eas res gerendas cum imperio tantum, sine vllò missi essent magistratu. Aliud quoque in triumphis ius diu obseruatum est, vt, quamuis quis præclaras res, maximèque Reipublicaë vtilis bello ciuili gessisset, Imperator tamen ab exercitueo nomine appellatus non est, neque vllæ supplicationes ei à Senatu decretæ sunt, neque aut ouans, aut curru triumphauit, quia vt necessaria ista, ita lugubres semper existimataë victoriaë sunt, vtpote non hesterno, sed domestico partaë cruore. Itaque & Nasica Ti. Gracchum, & Opimius C. Gracchi factionem mæsti trucidarunt. Neque Q. Catulus de M. Lepido collega cum omnibus copiis seditiosis extincto, aut C. Antonius de L. Catilina cæso, vel L. Scilla, qui plurima bella ciuilia confecit, de C. Mario L. Cinna. C. Carbone, & L. Norbano vlla ratione triumphare voluerunt. Scilla quoque cum cõsumoata, ac constructa potentia sua triumphum duceret, vt Græciaë, & Asiaë multas Vrbes, ita ciuium Romanorum oppidum nullum vexit. Cuius rei etiam lauream Senatus nulli vnquam dedit, nec quisquam sibi

dari desiderauit ciuitatis parte lachrymâte. Hûc morē plerofq; Romanos imperatores Augustos obseruasse memorię proditū est. Neq; enim C. Cęsar dictator de Gn. Pōpeio ex prælio Pharfalico, Octavius, & Antonius de Bruto, & Cassio, Augustus ipse de M. Antonio, Vitellius de Othone, de Vitellio Vespasian^o, de Auidio Cassio Marcus, aut denique Seuerus de Pescennio Nigro, vel Clodio Albino imperatoribus contra se creatis triumphare voluerunt. Vetus etiam consuetudo erat, vt quum populi Romani duces res prospere gessisse Romę nuntiatum esset, statim ei à Senatu in aliquot dies ad omnia templa publicę supplicationes fierent, quas C. Cęsari bello Gallico occupato frequenter decretas fuisse in eius Commentariis legimus. Atque hæc ferè sunt, quæ de triumpho maiore, siue curruli apud Veteres scriptores extare didicrim.

De Triumpho Nauali.

Triumphorum autem (vt dixi) alij terrestres, alij nauales erant, alij Romę, alij in monte Albano acti. Ad triumphos autem terrestres, & Romę actos, quæ supra satis abunde diximus, pertinent. Cuius primus apud Romanos institutor fuit Romulus. Triumphum vero naualem, qui concedebatur imperatori, qui classem hostiū superasset de Pœnis primus apud Rom. egit anno Urbis CDXCIIII. Duilius con-

ful. Cuius rei ita meminit Florus ex Liuiio in epitome libri XVII. C. Duilius consul aduersus classem Pœnorum prospere pugnavit, primusque omnium Romanorum ducum naualis victoriæ duxit triumphû, ob quam causam ei perpetuus quoque honos habitus est, vt reuertenti à cœna tibicine canente funale præferretur. Hanc rem ita tradit Polybius. Cn. Cornelius consul classi præfectus, omnibus nauibus, vbi perfectæ essent, ad fretum venire iussis, ipse cum XVII. Messanam contendit, inde quum paratis necessariis rebus quadam oblata spe, aliquanto celerius, quàm necesse erat, Liparas cum XVII. nauibus concessit: ibi ab Hannibale Pœnorum Duce conclusus, & captus est. Hannibal cum ad classem Romanorum speculandâ iret, atque improviso in eam instructam incidisset, magna suarum nauium parte amissa, ipse vix viuus fugit. His rebus auditis C. Duilius pedestribus, quibus præerat, copiis tribunis militum traditis, ad classem se contulit, ac Pœnos nauali prælio cõgressus deuicit. Hannibal vix Carthaginem incolumis rediit. Et Florus lib. II. cap. II. Duilius victor ad Liparas merse, & fugata hostium classe, primum illam maritimum egit triumphum, cuius quod gaudium fuit? Quum Duilius Imperator non contentus vnus diei triumpho, per vitam omnem vbi à cœna rediret, prælucere funalia, & præcinere sibi tibias iussit, quasi quotidie

triumpharet. Itaque apud Cicëronem Cato ita loquitur, C. Duilium M. F. qui Pœnios primus classe deuicerat, redeuntem à cœna senem sæpe vidi, vidi puer, delectabatur crebro funali, & tibicine, quæ sibi nullo exemplo priuatus sumpterat: Tantam licentiam dabat gloria. Eadem Eutropius libro II. Orosius libro IIII. cap. VII. Valerius Maximus lib. III. cap. VI. Plini⁹ lib. XXXIIII. capite V. Cornelius Tacitus lib. II. Auctor de viris illustribus, & Frontinus Stratag. lib. XV. cap. VI. Duilio autem ob naualem hæc victoriam statua cum colomna rostrata in Foro Romano decreta fuit, cuius meminit Plinius lib. XXXIII. cap. I. & Quintilianus lib. I. cap. de Ortographia. Eius autem basi inscriptio antiqua illa scribendi ratione incisa erat, quam superioribus annis in Capitolinis vrbis ruinis repertam, quantum licuit ex auctoritate veterum scriptorum ab Antonio Augustino Ilerdensi Episcopo, Carolo Sigonio, & Fuluio Ursino suppletam, nos hic imprimendam curauimus. Triumphos nauales celeberrimos inter cæteros post C. Duilium egerunt Q. Lutatius, qui & ipse Pœnicam, & Gn. Octavius, qui Macedonicam, classes superarunt. Quos in omnibus terrestribus triumphis similes fuisse existimo, nisi quod victoris ducis currum præcederent nauium, & triemiũ victarum simulachra, item currus rostris nauium harpagonibus, remis, & cæteris maritimis in-

DE VTROQUE

Instrumentis eo bello captis onuiti. In reliquis vero cum triumpho terrestri conueniebat.

De Triumphis extra Urbem, vel præter veterem consuetudinem actis.

De Triumphis autem in monte Albano actis, & eius instituti causa, hæc quæ dicam, habeo. Valerius lib. III. cap. VI. Papirius Maso, quæ bene gesta Republica triumphum à Senatu non impetrasset, in Albano monte triumphandi, & ipse initium fecit, & cæteris postea exemplum præbuit, præque laurea corona, quum alicui spectaculo interesset, myrtea usus est. In Capitolinis quoque triumphorum tabulis ita notatum est.

C. PAPIRIVS. C. F. L. N. MASO.
COS. AN. DXXII. DE. CORSEIS,
PRIMVS. IN. MONTE. ALBANO,
III. NONAS. MART.

Et Plin. lib. XV. capite XXIX. L. Piso tradit, Papirium Masonem, qui primus in monte Albano triumphauit de Corseis myrto coronatum ludos Circenses spectare solitum: Auis maternus inferioris Africani fuit. Sex. Pompeius: Papirius (inquit) myrtea corona usus est, quod Corsos in campis myrteis superasset. Exemplum Papirij secutus est M. Marcellus, qui

victis Syracusanis, quum triumphum ei Senatus negasset, & ipse postea in monte Albano triumphavit, Distat verò hic mons ab vrbe milibus passuum XII. M. vero Antonius III. Vic R. P. C. Artabaxe Armeniorum rege proditione potius, & dolo, quàm aperta vi superato in Cleopatrx gratiam Alexandriam catenis aureis vinctum in triumphum duxit, solusque omnium Romanorum ducum fuit, qui extra Italiam ante Urbem Constantinopolim conditam triumphavit. Quæ res Populum Romanum mœstitia affecisse tradita est, quum optima, & præcipua patriæ suæ ornamenta scorti Cleopatrx gratia Ægyptis quoque impartiri ab imp. Romano viderent. Cæterum vrbe Constantinopoli à Magno Constantino imperatore cõdita, aliquando in eâ ab imperatoribus Romanis triumphatum fuisse legitur, vt paulo post demonstrabo. Aurum autem, argentum, & æs, & cætera spolia de hostibus capta, atque in triumpho adducta, Senatus, Populique Romani erant eaque in publicum ærarium reponebantur, extractis tamen prius expensis, quæ in triumphipompa fiebant. Publicis enim sumptibus triumphari mos erat. Primus autem priuatis sumptibus triumphavit Ap. Claudius. Pulcher de Sallasis ex alpiibus anno vrbis DCX. Quum enim vel tot millia hostium non occidisset, quot ad iustum triumphum agendum necesse essent, vel propter victæ gentis inopiam parum auri,

DE VTROQUE

vel argenti, aut æris in ærarium detulisset, ob idque ei à Senatu triumphii impensæ negatæ fuissent, priuatis sumptibus triumphauit, honoris magis, quam diuitiarum habita ratione. Quum autem (vt dixi) de triumpho agendo primo Senatus, deinde Populus decerneret, sæpe vsu venit, vt aliquot imperatores apud alterutram ciuitatis partem minus gratiosi, vel tantum iussu Populi, iniussu vero Senatus, aut ex S. C. sine Populi iussu triumpharint. Primus P. Seruilius Priscus consul anno vrbis CCLVIII. de Volscis S. C. triumphauit, vt tradit Dionysius. Primi quoque omnium non solum sine S. C. sed iniussu patribus Populi tantum iussu triumpharunt consules L. Valerius Potitus de Æqueis, & M. Horatius Barbatus de Sabinis anno Vrbis CCCIII. Et è conuerso Virgo Vestalis Claudia Fratrem iniussu populi triumphantem ascenso simul curru vsque in Capitolium profecuta est, ne vetare aut intercedere fas cuiquam, tribunorum esset. Ita Tráquillus in Tiberio cap. II. sed pauca à Imodum eiusmodi exempla reperiuntur. Atque hæctenus de triumphis maioribus, nunc de Ouatione siue triumpho minori disseramus.

De Ouatione.

Ouationem, quam Dionysius libro v. & Plutarchus in Marcello, minoris triumphii genus

esse memorie prodiderunt, ab oue dictam putat Plutarchus, quam, qui hoc triumphi genere ornabantur, sacrificabant; quæ admodum qui maiorem triumphum agebant, taurum in Capitolium venientes immolabant. Plutarchi sententiam sequutus est Seruius Grammaticus in libro iiii. *Æncidos* super illud. Sola fuga nautas comitabor ouantes. Vbi ita ait. Qui ouationem meretur, vno equo utitur, & à plebeis, vel equitibus Romanis deducitur in Capitolium, & de ouibus sacrificat, vnde, & ouatio dicta. Qui autem triumphat, albis equis utitur quatuor, & Senatu præeunte in Capitolio de tauris sacrificat. Sex autem Pompeius ouantes, inquit, lætantes dicuntur ab eò clamore, quem faciunt redeuntes à pugna victores milites, geminata o, litera; quod idem etiam Dionysio placet, qui ait, quasi vero Romani (euastin) Græcorum vocem, quæ clamorem significat, ouationis nomine voluerint interpretari. Erat autem ouatio minor (vt dixi) triumphus, qui agebatur, quum belli duces rebus quidem prospere gestis, non tamen ita magnis, vt iusto triumpho dignæ essent. Nam ex S. C. ouantes pedibus primum, deinde non curru, sed vno equo vecti urbem ingredi solebāt. Differt autem ouatio à triūpho (vt ait Dionysius lib. v.) quod qui ouas ingreditur, is nec curru vectus, nec sceptrum in manu tenens, nec trabeam, vel togam pictam, aut aurei clauis vestem, (qui peculiaris Consu-

DE VTROQUE

lum amictus) inductus pedibus urbem exercitu
 præeunte iniret. Plutarchus autem eundem nec
 quadrigis inuectū, nec laurea coronatum, nec
 tubis concinentibus, sed pedibus, & calceis
 myrtea redimitum tubis modulantibus urbem
 inisse tradit. Myrtea autem eos potius esse vsos,
 quàm (vt ait Dionysius) laurea, Plutarcho assen-
 tior, quòd idem etiam traditum sit à Plinio, sex-
 to Pompeio, & Gellio. Plinius enim lib. XV.
 cap. XXIIX. Triumphauit inquit de Sabinis
 Postumius Tubertus in consulatu, qui fuit pri-
 mus omnium ouans, quòd sine cruore rem ges-
 sisset, myrto Veneris victricis coronatus inces-
 sit, hæc postea ouantium fuit corona, excepto
 M. Crasso, qui de fugitiuis, & Spartaco laurea
 coronatus incessit. Et Sex. Pompeius: Oualis
 corona est myrtea, quam habebant, qui ouan-
 tes introibant, quum bella non essent indicta,
 aut sine sanguine confecta. Idem & Gellius re-
 fert. Hoc autem triumphi genus primū anno
 CCLI. P. Postumio Tuberto II. & Agrippa
 Menenio Cos. institutū fuisse, ex Licinij anna-
 libus docet Dionysius lib. v. Cur autem hoc fa-
 ctum fuerit, non eandē causam Dionysius, &
 Plin. afferūt. Hic enim, quia Postumius leuiter,
 & sine cruore rem gesserat; ille ex prælio antè
 infelicissimè facto, in quo plurimisex suis amis-
 sis, parum abfuit quin ipse cum ceteris in fuga
 caperetur. Pedibus autem, an equo vecti ouan-
 tes ingrederentur, magna quæstio esse videtur,

de qua sic etiam scribit Gellius, libro v. Cap. vj. Prætereundum non est, quod ad ouationem attinet, super quo dissentire veteres auctores scio, partim enim scripserunt, qui ouaret introire solitum equo vehente. Et Sabinus Massurius pedibus ingredi ouantes dicit, sequentibus eos non militibus, sed vniuerso Senatu. Ita etiam Dionysius pedibus ingressos. Liuius, & Dio equo vectos intelligunt. Etenim ouantem ingredi, equo vehi Dio appellat, quum de Cæsare dictatore, Antonio, Augusto, Druso, & Nerone loquitur. Dionysius vero, pedestrem triumphū ouationem vocat, dum de A. Manlio Anno ccxxc. Ouante disserit. Quam ego controuersā sic dirimi posse existimo, initio quidē ouantes pedibus, postea vero equo vectos Urbē ingredi consueuisse. Ouandi autem, & nō triumphādi has causas libro v. cap. vj. affert Gellius, Quum aut bella non rite indicta, neque cum iusto hoste gesta sunt, aut quum hostium nomē humile, aut non idoneum est, vt feruorum, piratarūque, aut deditioe repente facta (sine puluere vt dici solet) in cruentāque victoria obuenit. Cui facilitati aptam esse Veneris frondē crediderunt, quōd non Martius, sed quasi Veneris triumphus quidam foret. Hanc myrtē coronam M. Crassus bello fugitiuorum confecto, quum ouans rediret, insolenter aspernatus est, Senatūque consultum faciendum per gratiam curauit, vt lauro, non myrto coronaretur.

DE VTROQUE

Adiicit Plutarchus, cum verbis, & comitate res cum hostibus transacta, & bene gesta esset, tum vt ouantes inirent, fuisse permissam: His adde, aut ob inducias factas, aut quum in aliena provincia, aut alienis auspiciis, aut quum sine magistratu res gesta esset, vt de A. Manlio apud Dionysium anno ccxxc. de C. Nerone apud Liuiũ; de Valerio Falcone, apud Verriũ; flaccũ & de M. Marcello apud Valerium & Liuium; factũ refertur. Illud etiam animaduersione dignũ est, quod Massurius Sabinus apud Plinium lib. xv. cap. xxix. scriptum reliquit, eos, qui curru triumphabant, aliquando myrtea corona vsos fuisse. M. etiam Valerius Volusus vir triumphalis duabus coronis utebatur laurea, & myrtea. Hæc autem sunt quæ de ouatione hinc inde collecta in vnum congregant, cuius vsus potissimum Romæ vsque ad Neronis Imp. tempora mansit. Haud enim facile si ab vno, aut altero recesseris, vllum post Neronẽ inuenies, qui vibem ouans inierit.

Item de Triumpho.

Triumphum autem maioris vsus vsque ad Iustiniani tempora permanisse satis liquet. Nouissimus enim omnium, quod sciam, Iustiniani Imperat. auctoritate triumphauit Fl. Belisarius V. C. Africa recepta, de Vandalis, & eorum rege Gilimere more veteri, curru quadriugo in vr-

bem Constantinopolim vectus. Post quem neminem amplius more prisco triumphasse inueni, quum post ea tempora Imperium Romanū non solum vllum incrementum habuerit, sed in præceptis pronum ab Arabibus, & Sarracenis, Hunnis, Bulgaris, & Longobardis postremo laceratum sit, & euersum. Trecentos porro, & circiter quinquaginta triumphos, & ouationes à Romuli primo, vsque ad Iustiniani Augusti tempora actos fuisse, varia, longa, & difficili obseruatione inueni. Quum enim CCCXX. actos fuisse triūphos à Romulo vsque ad Vespasianum referat Orosius, ego circiter XXX. alios triumphos à Vespasiani Imperio subsequentibus Imperatoribus vsque ad Belisarium deprehendi ferè omnes à Romanis principibus gestos. Quidam referunt Heraclium Imperatorem post deuictos, & ad internecionem ferè caesos Persas, ipsorumque rege Chosdroe occiso, quum ingrederetur Hierosolymam sanctissimæ crucis parte recuperata, triūphasse; quod mihi magis triumphus umbra videtur, quam iustus Triumphus. Nam nec curru vectus, nec cum insignibus triumphalibus processit, sed tantum victoria potitus, antiqui triumphus umbrā quandam ostendit. Ceterum de CCCXX. triumphis à Romuli tempore ad Vespasiani Augusti Imperium actis, his verbis Orosius lib. 7. mentionem facit. Vbi autem Vespasianus, & Titus imperatores magnificum agentes de lu-

DE VTROQUE

deis triumphum urbē ingressi sunt, pulchrū, & ignotū antè cūctis mortalib⁹ inter CCCXX. triumphos, qui à cōdita vrbe, vsque ad id tempus acti erant, hoc spectaculum fuit, patrem, & filium vno triumphali curru vectos gloriosissimam de his, qui patrem, & filium offenderant, victoriam reportasse. Triumphi vero honor Romæ vsque ad Augusti imperiū frequentissimus fuit, sub quo etiam eum multi sunt duces adepti Nam super xxx. ducibus nisi in verbo errōr sit, (vt inquit Tranquillus) iustos triumphos decernēdos curauit. Post Augusti tempora Romanis iam toto ferè terrarum orbe victoribus rarò admodum Romæ triumphatum est. Quū enim terra, marique pace parta vndique iam bella cessassent, & omnes ferè orbis terrarum nationes, & gentes vel Imperio Romano parent, vel fœdere coniunctæ essent, pauca admodum triumphorum materiæ reliquæ fuerunt, si quidem intra DC. annorum interualum, quod inter Augustum, & Iustinianum fuit, vix quinquaginta triumphi acti sunt, quum præcedentibus temporibus intra annos paulo plus DCC. trecentos ferè triumphos duces populi Romani adeptos fuisse constat. Quod si aliqua bella oriri contigisset, vt Parthica, Germanica, & Persica (hæ enim præcipuæ gentes Romano Imperio infestiores erant) ea ab imperatoribus administrabantur, qui aliquando duo, & tres pari præditi potestate erant, eorūque

rúmque auspiciis à priuatis ducibus, vel eorundem legatis gerebantur: quare soli Imperatores de victis gentibus triumphabant; Quod si aliquãdo vsu venisset Romanos Principes pluribus, difficilimisque bellis insurgentibus priuatos duces ad ea suis auspiciis gerendã mittere, eis post adeptam victoriam non amplius triumphum debitum concedebant, quorum pompam sibi ipsis retinere cœperūt, sed triumpho loco, quem in Republica libera omnino meruissent, triumphalibus ornamentis nouo, & tenuiore honoris genere ab Augusto excogitato eos honorabant. Porro autem sub Augusto Cæsare triumphalium ornamentorum vsus pro triumpho hac ratione primum, vt libro 55. tradit Dio. inuentus est.

De triumphalibus ornamentis.

Anno Urbis conditæ DCCXL: Cn. Lentulo, & M. Crasso consulibus, Bosphoranos, qui Afandro mortuo, à Scribonio quodam sollicitati fuerāt, subactos ab Agrippa tradit Dio: Eidemque propterea supplicationes Romæ esse, atque triumphum decretum, Quem tamen ab ipso nō esse actū, quia de reb² gestis nihil ad Senatum scripserat. Ex quo tempore (inquit) reliqui exemplum eius quasi legem quandam secuti, nec publicè literas miserunt neque triumphum obtinuerunt, ac propterea nemini alij

DE VTROQUE

pari dignitate triumphus in posterum, sed triumphalia tantum ornamenta decreta sunt; ita Dio. Agrippam autem honorum nimia satietate affectum, triumphum recusasse crediderim, cuius postea exemplum quum alij secuti essent, rem casu ortam, Imperatores sequentes pro lege usurparunt; triumphique decus, quod omnium maximum erat, sibi ipsis retinuerunt. Quum enim Reipublicæ principes, & domini essent, tanto honore solos se dignos existimabant, idque fortassis priscorum regum Romanorum more, sub quibus neminē præter reges triumphasse animaduertimus; ut enim Imperio, & dignitate ceteros Senatores anteibant, ita quoque triumphandi iure, honore omnium maximo illis inter dicto, præstare inter alios voluerunt, Duces quoque, qui Cæsarium tempore fuerunt, inuidiam maximi honoris vitaturi, rebus egregiè gestis, triumphum mentione ommissa triumphalibus ornamentis contenti erant. Hæc autem fuerunt Supplicationes decretæ, Appellatio Imperatoris, Laurea corona, Prætexta siue trabea triumphalis, Sceptrum, statua, sacrificia, & cætera triumphatum insignia, curru tamen intra Urbem non vehebantur, neque consuetam pompam agebant. Qui honor usque ad Constantini Imperatoris tempora permansit. Post quæ cum triumpho paulatim obliterari cœpit. Ceterum ego, quemadmodum de triumphis feci, ita & in his, qui orna-

mentis triumphalibus ornati essent, digerendis multum laboraui. Quos tamen non nisi vsque ad Domitiani Imperatoris tempora inuenire potui. Reliqui enim deinceps obscuro sunt, & incogniti; & librorū auxilio destitutus, qui fuerit ne suspicari quidem potuerim. Hæc autem sunt quæ de ornamentis triumphalibus, eorum causis, & initiis inuenire potuerim.

*De spoliis opimis, quæ à Triumphantibus
relata & suspensa sunt.*

Finitimarum Vrbi gentium animis ob raptarum virginum iniuriam irritatis, Cæninenses primi non expectato cæterorum populorum subsidio, cum eorum rege Acrone in agrum Romanum impetum fecere. Quibus effuse vastantibus obuius factus cum exercitu Romulus leui certamine eorum exercitum fudit, fugauitque, fuscum persecutus regem eorum Acronem in prælio obruncatum spoliauit. Duce hostium occiso, urbem primo impetu cæpit, inde exercitu victore reducto in Urbem ea ratione, de qua supra dixi, reuersus primus Romæ liberi patris exemplo victore reducto exercitu triumphum, seu potius triumphum vmbra Romanis ostendit. Hicque primus Romæ triumphus actus est. Qui cum triumphans in Urbem reuerteretur, spolia occisi hostium ducis Acronis suspensa, fabricato ad id apto ferculo ge-

rens, in Capitolium ascēdit, ibique ea quum ad quercum pastoribus sacram deposuisset, simul cum dono designauit templo Iouis fines, cognomēque addidit Deo: Iupiter Feretri inquit, hæc tibi victor Romulus Rex regia arma fero, templūque in regionibus, quas modo animo metarus sum, dedico, sedē opimis spoliis, quæ regibus, ducibusque hostium cæsis me auctorem sequentes posterī ferent. Hæc autem Templi est origo, quod primum omnium Romæ sacratum est. Ita deinde diis visum est, nec irritam conditoris templi vocem esse, qua laturos eō spolia posteros nuncupauit, nec multitudine compositum eius doni vulgari laudem, bina postea intra tot annos, tot bella, opima parta sunt spolia, adeo rara eius fortuna decoris fuit. Ita libro primo Linius. Eadem referunt Dionysius libro ij. Messalla libro i. Valerius Maximus libro 3. cap. 2. Plutarchus in Romulo. L. Florus libro i. Auctor libri de viris illustribus. Eusebius in chronico, & Orosius. Cæterū de spoliis opimis à Romulo, Acrone Cæninensium Rege occiso relatis, ideo hoc loco scripsi, quòd in Capitolinis triumphis animaduertentur tertiorum spoliiorum, quæ M. Marcellus anno DXXX. rettulit, mentionem fieri, de quibus hæc tradita fuisse à veteribus scriptum inueni. Spolia opima, id est ampla, & magnifica ea erant, quæ dux Populi Romani hostium duci detraxit, quorum auspiciis bel-

lum vtrinque gereretur. Dicta vt Varro libro 3. de lingua Latina tradit, ab ope, vel vt Plutarcus in Romulo scriptum reliquit, ab opere rei gestæ, quum sit opus egregium, & clarissimum ducem belli parem sibi ductorem singulari certamine superare. Varronis sententiam Sex. Pópeius secutus videtur, qui ita scribit, opima spolia dicuntur, originem quidem trahentia ab Ope Saturni vxore, quòd ipse Saturnus agrorum cultor habetur, nominatus à satu, tenensque falcem effingitur, quæ est insigne agricolæ. Itaque illa quoque cognominatur Consua, & esse existimatur terra, ideòque in regia colitur à Populo Romano, quia omnes opes humano generi natura tribuat, ergo & opulenti dicuntur terrestribus rebus copiosi, & hostiæ opimæ, præcipuæ pingues, & opima, magnifica, & ampla. Vnde spolia quoque, quæ dux Populi Romani diui hostium detraxit, opima dicuntur. Quorum tanta raritas est, vt intra annos paulo minus DXXX. tantum trina contigerit nomini Romano. Vna, quæ dux Romulus de Acrone. Altera, quæ Cossus Cornelius de Tolumnio. Tertia, quæ M. Marcellus de Viridumaro fixerunt. M. Varro ait opima spolia esse etiam, si manipularis miles detraxerit, dummodo duci hostium detraxerit. Quòd autem omnia solita non sint ad eadem Iouis Feretri poni, testimonio esse libros pontificum, in quibus sit pro primis spoliis boue, pro secundis suo ve-

20. c.
raurilibus, pro tertiis agno publico fieri debe-
re. Esse etiam Pompili Regis legem oppimo-
rum spoliōrum talem. Cuius auspicia classe pro-
cincta opima spolia capiuntur, Ioui Feretrio
darier oporteat, & bouem cædito, qui cepit
æris C C. Secunda spolia in Martis aram in
campo, suo uetaurilia uera uoluerit cædito. Ter-
tia spolia Iano Quirino agnum marem cædi-
to C. qui ceperit ex ære dato. Cuius auspiciis
capta diis piaculum dato. Ita Sex. Pompeius.
Quod uero apud sextum Varro scribit, ea opi-
ma spolia etiam esse, quæ manipularis miles de-
trahit, dummodo hostium duci detraxerit, id
nequaquam obseruatum fuisse uidetur. Nam
P. Scipio Æmilianus in Hispania, & M. Lici-
nius Crassus sub Augusto in Thracia duces ho-
stium interfecerunt, quod quia alienis auspiciis
militabant, spolia opima non retulerunt. Ser-
uius postremo exponens illum Virgilij uersum.
Tertiâque arma patri suspendet capta Quiri-
no. Prima Ioui. Secunda Marti. Tertia Qui-
rino dicata fuisse ex lege Numæ Pompilij scri-
bit. Idem in Marcello docet Plutarchus.

F I N I S.